

KÁRMÁN JÓZSEF VÁLOGATOTT MŰVEI

Válogatta és a bevezető tanulmányt írta Némedi Lajos, — sajtó alá rendezte Némedi Dienes Éva.

Magyar Klasszikusok, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1955. 280 l.

A megelégnélkül Kármán-kutatás újabb eredménye Waldapfel Józsefnek a magyar felvilágosodást tárgyaló monográfiája (A magyar irodalom a felvilágosodás korában, Bp. 1954) s Gálos Rezső tanulmánya (Kármán József, Bp. 1954) után a »Magyar Klasszikusok«-sorozat új kötete, mely az író munkáinak oroszlanrészét felöleli. Az eddig leginkább közkezen forgó kiadás — Abafi kétkötetes válogatása (1879) — a polgári irodalomtörténetírás elvtelenségével nem rostálta meg a Kármánnak tulajdonított irodalmi műveket, minden alap nélkül névtelen cikkeket is felvett válogatásába, időrendje sem volt megbízható. Az utóbbi háromnegyedszázadban pedig nem nyílt lehetőség e kiadás hibáinak kiküszöbölésére, pedig erre egyre nagyobb volt a szükség. Annál dicséretesebb a Némedi-házaspár példamutató munkája, mellyel a »Magyar Klasszikusok« új Kármán-kötetét gondozták, sajtó alá rendezték.

Elismeréssel kell szólnunk Némedi Lajos bevezető tanulmányáról is, mely amellett, hogy összefoglalja az eddigi kutatás legfontosabb eredményeit, számos ponton továbbfejleszti azokat. Nagy érdeme, hogy Kármán életművét mélyen beleágyazza a magyar irodalom fejlődéstörténetébe, illetve éles szemmel figyel fel Kármán s az elődök, valamint Kármán s a kortársak műveinek összefüggésére. A tanulmánynak másik jelentős értéke Kármán stílusának mélyreható művészi vizsgálata, melyet a szerző igen alaposan végez el, s az utóbbi idők egyik legjobb stíluselemzését nyújtja.

Némedi számos helyen rámutat tanulmányában, hogy Kármánnak a polgárosodásért vívott harcában központi helyen áll a nőkérdés felvetése. Az 1790—91-es országgyűléssel meginduló új történelmi szakaszban a nők irodalmi fontossága megnő (méginkább a reformkorban) — az irodalmi polgárosodás előmozdítását tőlük várják az írók. Kármán egyrészt látja, hogy a nőt különösen elnyomja, elnyomorítja az elavult, korhadat feudális rendszer, másrészt pedig felismeri a nőnek mint olvasónak és nevelőnek jelentőségét, felismeri azt, hogy a nő e téren a nemzeti haladás előmozdítójává válhat. Műveinek javarésze, — így többek között az Uránia és a Fanni — mögött ez az eszmei indíték húzódik. A polgárosodással kapcsolatban elemzi Némedi Kármán szentimentalizmusát is, helyesen mutat rá, hogy ez az akkor virágzó irodalmi irány az egyre erősödő polgárság feltörekvésével kapcsolatos, hogy a szentimentalizmus

»a szív jogait hirdeti, mert úgy találja, hogy az érzésekben mindenki egyenlő.« Éppen ezért tölt be nálunk a szentimentalizmus — szemben pl. a német fejlődéssel — egészében haladó szerepet.

Egyetértünk a tanulmány szerzőjével, amikor az Urániát, mint az eredeti magyar szépirodalmiság első dokumentumát értékeli. Hogy Kármán folyóiratában a tudomány és a szépirodalom szétválása megindul, ez irodalmunk fellendülése mellett tanúskodik. Hosszú folyamatot indít meg ezzel Kármán, mely csak harminc év múlva, Kisfaludy Aurórájával fejeződik be. (Itt jegyezzük meg: szükségét érezzük egy olyan részletes tanulmánynak, mely az eredeti magyar szépirodalmiság érvényre jutásának folyamatát lépésről lépésre megvizsgálja.)

Feltétlenül igaza van Némedi-nek abban is, amikor végső konkluzióként Kármán pályájában előrefutást lát. Kármán valóban megelőzte korát, elvei — az eredeti magyar szépirodalmiság, az alkalmi versek kiszorítása, a nők fokozott irodalmi érdekeltsége, az érzelmek szabadsága — az 1820-as években meginduló romantikus iránynál arattak győzelmet. Kármán eszméit Kisfaludy Károly s az Auróra-kör vitték diadalra. Kármán életműve bizonyítéka annak, hogy a magyar romantikának a szentimentális irány az előkészítője.

Helyesen vizsgálja továbbá a szerző Kármán irodalompolitikai nézeteiközponti magjának, az eredetiség követelésének összefüggését a polgárosodással. Finom elemzéséből kitűnik, hogy az »alkotó, teremtő, költői, írói zsenialitást« a feltörekvő polgárság juttatja uralomra. Elmulasztja azonban megjegyzeni, hogy Kármánnak e polgári jellegű eredetiség - követelése a magyar jakobinus - mozgalom elfojtását követő negyedszázadban időszertülné vált, hogy »a Kármán kihirdette eredetiség megvalósítására a mi társadalmi és irodalmi viszonyaink éretlenek voltak.« (Szauder) A tanulmányban magyarázat nélkül marad az, hogy miért kerül szembe Kazinczy gyökeresen a Kármán vallotta irodalmi programmal. Általában a tanulmány egyik jelentős hiányossága, hogy nem eléggé történelmi, társadalmi alaprajza hézagos, elnagyolt. A különben kitűnő stíluselemzés mellett a történelmi helyzet, a politikai összefüggések elemzése viszonylagosan sovány. Különösen a »Nemzet Csinosodása«-nál érezzük ennek szűkességét. Némedi nem szól az 1790—91-es országgyűlés eszméi hatásáról, a

monarchista demokratizmusból fakadó illúziókról s csak periférikusan említi meg a francia forradalom radikalizálódásával nálunk is megerősödő reakciós intézkedések sorozatát, a szellemi élet fokozatos elfojtását. Pedig e tényezők mind közrejátszanak Kármán eszmei s művészi fejlődésében.

A tanulmány mellőzi továbbá Kármán szabadkőművességének részletesebb tárgyalását, pedig ennek kapcsán (»Sejtelmek egy fiatalabb testvérnek a szabadkőművesi rend céljairól«) kifejtette volna az író világnézeti korlátait. A »Sejtelmek« közlését különben a válogatásból is hiányoljuk.

FALUS RÓBERT : SOPHOKLÉS

Művelt Nép Könyvkiadó. Bp. 1954.

Falus könyve, mely rövid idő múltán követte a Művelt Nép ismeretterjesztő sorozata keretében az első — antik-irodalmi tárgyú — ismeretterjesztő munkának, Szabó Árpád »Homéros«-ának megjelenését, méltán megérdemli, hogy alaposabb figyelemben részesítsük.

Ugyanúgy, ahogy Szabó Árpád munkáját Devecseri Gábor Homéros-fordításai, Falus »Sophoklés«-ét is egy műfordítás-kötet előzte meg és ihlette, »Sophoklés összes drámái« — különböző írók tollából származó — fordításainak szép gyűjteménye. De a két szerző konkrét célja (a célkitűzés szükségképpen azonos lényegi tartalmán, egy-egy nagy ókori költő alkotásainak a modern olvasóhoz való közelebbhozásán belül) más volt. Szabó Árpád egy-egy jellegzetes vonás felvillantásával igyekezett megmutatni azt a Homérost, akit évszázadokig nem ok nélkül tartottak »a legrégebbnek és legjobbnak«. Falus viszont igyekszik összefoglalni mindazt, amit Sophoklésről tudni lehet s ezt az összefoglalást átolvasztani egy olyan Sophoklés-monográfiává, mely megadja a nagy ókori költő — annyira nélkülözött — helyes marxista értékelését. E ponton is teljesen egyetértünk Sarkady János megállapításával, aki a »Társadalmi Szemle« 1954 októberi számában »Jelentős kísérletek ókorunkatásunkban« címen írt cikket — többek közt Falus könyvéről is, s a könyv egyik fő érdeméért épp a fentemlített, s sikeresen megvalósított célkitűzését tudja be. Hozzátehetjük ehhez még azt is, hogy Falus munkája annál is inkább nehéz (de egyben izgató) feladat megoldását jelentette, mivel Sophoklés kérdésében a modern magyar filológia sokkal kevesebb fáradságot szentelt a problémák tisztázására, mint például Homéros esetében. Legfeljebb

Ezek azonban csak kisebb hiányosságok, megítélésünk szerint az új Kármán-összeállítás egyike a »Magyar Klasszikusok«-sorozat eddigi legjobb kötetének.

A nyomda tevékenysége azonban ismét erősen kifogásolható, mindjárt a címlapon »Magyar Klasszikusok« szerepel (egy sz-el), a 39. lapon pedig az »érzelemlátás gazdagsága helyett «gazdasága» stb. Szeretnők remélni, hogy a kiadó- átérezve e sorozat irodalompolitikai fontosságát — ezentúl nagyobb figyelmet fordít az alapos korrektúrára.

Fenyő István

Trencsényi-Waldapfel Imre az említett műfordítás-gyűjteményhez írott — első kísérletnek számító — bevezető tanulmányát emelhetjük ki, melyhez sok ponton Falus is csatlakozik s melyre még következő sorainkban visszatérünk.

A könyv a görög dráma kialakulásával és Sophoklésig megtett történeti útjának megrajzolásával kezdődik : a szerző ügyesen kapcsolja össze az irodalomtörténeti probléma megoldását azoknak a társadalmi-történelmi momentumoknak tömör összefoglalásával, melyek az előbbi megvilágítják, megértését elősegítik. A történelmi háttér — a célnak megfelelően csak vázlatosan megrajzolt — képébe ágyazva s a költő életének e történeti keretbe illeszkedő folyamát követve adja az egyes drámái alkotások külön-külön elemzését és értékelését, melyek így kimagasulnak a fölvetődő problémák sokaságából s mágnesekként irányítják magukra a figyelmet. Végül egy rövid elméleti záró-fejezet »A sophoklési tragikumról« próbálja összefoglalni s általánosítani a leglényegesebb megállapításokat...

A könyv szerkezete tehát nagyon ügyes : a szerzőnek így módjában áll az egyes műveket tárgyaló fejezetek között átmeneteket teremteni, anélkül, hogy a problémák összemosódnának. Ugyancsak dicsérettel kell illetnünk a könyv eleven stílusát, mely helyenként a művészi próza magasságába lendül. Egy kicsit már bántó is az az ellentét, mely egyes lelkes, költői hangulatú részek (pl. mind járt a »Dionysos ünnepe« c. fejezet első négy bekezdése) és a rájuk következő száraz, értekező-hangú, történelmi és közgazdaságtani terminus technikusokkal túlsúlyolt sorok (az említett fejezet ötödik és következő bekezdéseinek) stílusa közt fennáll. Az az